

УДК 261+316.75

Алла Арістова

*Християнські візії
гомосексуалізму:
нові дебати старих церков*

Анотація: Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між процесами розмивання традиційної матриці норми/девіації у суспільній свідомості та змінами позиції християнських конфесій і церков, новими тенденціями в богословських розвідках, канонічному праві, соціальній роботі, пастирській практиці.

Мета роботи – охарактеризувати процеси диверсифікації християнських церков за їх ставленням до гомосексуалізму під тиском змін у структурі соціальних девіацій та лібералізації християнського середовища. Автор виділяє основні типи історичної стигмації гомосексуалізму; характеризує на основі сучасних соціологічних досліджень зміни в суспільній думці населення традиційно християнських країн; висвітлює основні інновації у соціальній доктрині та практиці різних християнських конфесій; визначає домінуючі тренди в східному й західному християнстві у ставленні до гомосексуалізму.

Обґрунтовано, що протиріччя між офіційним віровченням, консервативною позицією церковної ієрархії, з одного боку, та ліберальними тенденціями в громадській думці мирянського загалу – з іншого, більшою або меншою мірою властиве всім християнським конфесіям.

У найскладнішій ситуації опинилася Римо-Католицька Церква, прихильники якої мешкають в країнах західного світу з високим рівнем толерування гомосексуалізму. Під тиском змін у правових інститутах, суспільній моралі і громадській думці, традиційне християнське

трактування гомосексуалізму наповнюється новими конотаціями; вносяться зміни у канонічне право, інститут духовної освіти, інші релігійні інститути; церква стає відкритішою для обговорення проблем, які донедавна були табуованими. Церковна політика й пастирська практика ґрунтуються на чіткому розмежуванні понять «гомосексуалізм», «акти гомосексуалізму», «гомосексуальні нахили», «гомосексуальні наміри», «гомосексуальна спокуса» та ін.

Показано, що попри наявні зрушення у риториці, канонічному праві та церковній практиці, офіційна позиція церков піддається постійним критичним атакам. Критика стосується не тільки «недостатності» поступок у ставленні до гомосексуалізму, збереження релігійної стигмації гомосексуалізму як гріха, засудження церквою гомосексуальної поведінки, одностатевих шлюбів і гей-культури, але й вкоріненості моделей такої поведінки у чернечі та священицькі структури. Альтернативою офіційній позиції традиційних християнських церков стає міцніючий богословський рух, який отримав назву «квір-теологія», що вироблює власну версію християнської антропології.

Процеси розмивання традиційної структури девіацій у глобалізованому світі, з одного боку, та процеси постсекуляризації – з іншого, породжують суперечливі наслідки для функціонування релігійних інституцій; палітра можливих атипюдів церков до гомосексуальності ускладнюється.

В цілому, у західному і східному християнстві виразилися різноспрямовані тренди. В католицизмі, за зовнішньою ортодоксією розуміння гомосексуальності як гріха, криються процеси лібералізації християнства – пошуку шляхів адаптованої інтеграції гомосексуалів у релігійне середовище, а в проблемному полі християнської антропології пропонуються нові

богословські інтерпретації етики статі. В річищі православ'я, особливо російського, фундаменталізація та одержавлення православ'я, оборона матриці традиційних цінностей зберігатиме релігійну стигмацію гомосексуальності й надалі.

Результати дослідження можуть бути використані в курсах релігієзнавчих та соціологічних дисциплін; у розвідках з проблем соціальної та релігійної девіації.

Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – визначення новітніх тенденцій у ставленні християнських церков до актуальних соціальних проблем; порівняльний та крос-культурний аналіз процесів диверсифікації християнського середовища.

Ключові слова: гомосексуалізм; традиційні цінності; диверсифікація; християнські церкви.

Alla Aristova

Christian vision of homosexuality: new debates of old churches

Summary: The article is devoted to the study of the relationship between the processes of erosion of the traditional norm vs deviation matrix in the public consciousness and changes in the position of Christian denominations and churches, new tendencies in theological research, canon law, social work, pastoral practice.

The purpose of the work is to characterize the processes of diversification of Christian churches for their attitude towards homosexuality under the pressure of changes in the structure of social deviations and the liberalization of the Christian environment. The author defines the main types of historical stigma of homosexuality; characterizes changes in the public opinion of the population of traditionally Christian countries (based on the modern sociological studies); highlights the

main innovations in the social doctrine and practice of various Christian denominations; and identifies the dominant trends in eastern and western Christianity in relation to homosexuality.

It is substantiated that the contradiction between the official doctrine, the conservative position of the church hierarchy, on the one hand, and liberal tendencies in the public opinion of the secular community, on the other hand, are more or less common to all Christian denominations. The most difficult situation related the Roman Catholic Church, whose followers live in Western countries with a high level of tolerance for homosexuality. Under the pressure of changes in legal institutions, public morals and public opinion, the traditional Christian interpretation of homosexuality is filled with new connotations; changes were introduced in canon law, institute of spiritual education, other religious institutions; the church becomes more open to discuss problems that have long been taboo. Church policy and pastoral practice are based on the clear delineation of the concepts of "homosexuality", "acts of homosexuality", "homosexual inclinations", "homosexual intentions", "homosexual temptation", etc.

It has been shown that despite the existing changes in rhetoric, canon law and church practice, the official position of churches is subject to constant critical attacks. Criticism refers not only to the "lack of" acts of homosexuality, the preservation of religious stigma of homosexuality as sin, the condemnation by the church of homosexual behavior, same-sex marriages and gay culture, but also the rooting of patterns of such behavior in monastic and priestly structures. An alternative to the official position of traditional Christian churches is the growing theological movement, which was called "Queer-Theology", which produces its own version of Christian anthropology.

Processes of destroying of traditional structure of deviations in the globalized world,

from one side, and processes of post-secularizing - from other, generate contradictory consequences for functioning of religious institutes; the palette of possible attitudes to homosexuality becomes complicated. Overall, the differently directed trends were done distinctly in western and east Christianity. In Catholicism, there are processes of liberalization of Christianity, the search for ways to adapt homosexuals to the religious environment, and in the problem field of Christian anthropology new theological interpretations of gender ethics are proposed. In the flow of Orthodoxy, especially of Russian, the fundamentalization and nationalization of Orthodoxy, the defense of the matrix of traditional values will preserve the religious stigma of homosexuality in the future.

Research results can be drawn on in the courses of religious-studies and sociological disciplines; in research of the problems of social and religious deviation.

Foreseeable assumptions about the development of the research object are finding the best ways to investigate the newest tendencies in attitude of Christian churches toward the social issues of the day; to provide comparative and cross-cultural analysis of processes of diversification of Christian environment.

Keywords: homosexuality; traditional values; diversification; Christian churches.

Постановка проблеми. Звернення до проблеми християнських візій гомосексуалізму видається актуальним принаймні з кількох причин. По-перше, мало яке явище в історії європейського суспільства так «маятниково» змінювало свою полярність за шкалою «норма vs девіація» (від звичної і вкоріненої моделі сексуальної поведінки в античному світі – до табуованого злочину в часи Середньовіччя й Нового часу, і знов – до припустимої, толерованої й легалізованої форми стосунків у ліберальному соціумі). По-друге, гомосексуальна поведінка

набувала надзвичайно розбіжного аксіологічного і нормативного виміру в історії релігійних віровчень і практик: від сакрального компоненту містерій чи оргіастичних культів – до одного з найтяжчих гріхів у традиції авраамічних релігій. По-третє, сучасні розбіжності у ставленні до гомосексуальної субкультури та її носіїв пронизують і збувають плюралістичне християнське середовище: породжують внутрішньо-церковні проблеми і міжцерковні конфлікти, обумовлюють творення альтернативних релігійних інституцій та спонукають до модернізації вже існуючих.

Мета роботи – охарактеризувати процеси диверсифікації християнських церков за їх ставленням до гомосексуалізму під тиском змін у структурі соціальних девіацій та лібералізації християнського середовища. Реалізація висунутої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) виділити основні типи історичного стигматування гомосексуалізму; 2) охарактеризувати зміни в суспільній думці традиційно християнських країн щодо феномену гомосексуальності; 3) висвітлити відповідні зміни в соціальній доктрині та пастирській практиці різних християнських церков; 4) визначити домінуючі тренди в східному й західному християнстві у ставленні до гомосексуалізму.

Наукова новизна. Протириччя між офіційним віровченням, консервативною позицією церковної ієрархії та зрушеннями в бік толерування гомосексуалізму з боку мирянського загалу більшою або меншою мірою властиве всім християнським конфесіям. Процеси розмивання традиційної структури девіацій у глобалізованому світі, з одного боку, та процеси постсекуляризації – з іншого, породжують суперечливі наслідки для функціонування релігійних інституцій; палітра можливих атиitudів церков до гомосексуальності ускладнюється. В цілому, у західному і східному християнстві увиразнилися різноспрямовані тренди.

В католицизмі, за зовнішньою ортодоксією розуміння гомосексуальності як гріха, криються процеси лібералізації християнства – пошуку шляхів адаптованої інтеграції гомосексуалів у релігійне середовище, а в проблемному полі християнської антропології пропонуються нові богословські інтерпретації етики статі. В річищі православного фундаменталізму, особливо російського, оборона матриці традиційних цінностей зберігатиме релігійну стигмацію гомосексуальності й надалі.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до розгляду проблеми, зазначимо, що в статті частково використані (зі змінами, доповненнями та уточненнями) матеріали авторської монографії з розділу «Гомосексуалізм: на перехресті між дев'ятістю і нормою» [Арістова 2017].

Як доводять етнографічні й культурологічні дослідження (Р. Теннехілл, Ф. Мондімор), гомосексуальні стосунки супроводжували всю історію людства, виконуючи запитані соціальні функції, особливо на ранніх щаблях історії; ставали частиною первісних магічних практик і релігійних ритуалів та чинником упорядкування внутрішньо-племінних відносин.

Нової функціональності вони набувають у традиційних суспільствах, відбиваючи як статусну нерівність, так і специфічні гендерні цінності. Найбільш вивченими на європейських теренах є відповідні норми, практики, естетичні ідеали та моральні звичаї давніх греків і римлян (Г. Ліхт, К. Вільямс, Е. Кантарелла). Відкритість до різних форм сексуальної поведінки втрачається разом із кризою язичницького світу та християнізацією Римської імперії. У подальшій європейській історії гомосексуальність отримує різні типи суворої стигмації: спершу – релігійну (як *grіx*), далі – юридичну (як *злочин*) і, нарешті, – медико-психіатричну (як *патологія*).

Релігійне стигматування, отже, історично пов'язане з одержавленням християнства, антигомосексуальна інтенція якого була частиною початкової опозиції проти язичництва. Віроповчальне обґрунтування гомофобії вироблювалося в річищі юдейської традиції засудження «содомії» як гріха та апостольських застережень щодо «мужоложців», які не успадкують Царства Божого. У добу середньовіччя ставлення до гомосексуальних зносин як до гріховних поступово жорсткішало в бік відчуження, маргіналізації й насильства щодо тих, хто їх практикував. З кінця XII-XIII ст. гомосексуалізм уже карався на смерть, а гоніння на гомосексуалів ставали складовою «антиеретичної», «антивідьомської» та «антиюдейської» кампаній Церкви.

Від XVI-XVII ст. каральні функції перебирає на себе світська влада, а релігійна стигмація стає вторинною щодо юридичної: гомосексуалізм отримує статус злочину проти суспільства. У Новочасній Європі дискримінація та маргіналізація гомосексуалів зберігалися, а деколи й посилювалися, прямо корелюючи з мірою консервативності політичного режиму. В тих чи інших формах кримінальне переслідування за гомосексуалізм триватиме аж до середини XX ст., сягаючи піку у тоталітарних суспільствах (масовий гоміцид у нацистській Германії та репресії сталінської доби). Тоталітарні режими стигматували гомосексуалізм ще й *політично* – як антипатріотизм, антинаціоналізм і загрозу національній безпеці.

Інституціонування психіатрії в системі медичного знання (друга половина XIX ст.) потягло за собою інноваційні спроби витлумачити природу гомосексуальності (Р. фон Крафт-Ебінг) – як специфічний органічний, функціональний або розумовий розлад, різновид «статевих психопатій» чи вродженої патології. Саме тоді закладені основи

дотепер актуальної дискусії навколо питання щодо вродженої чи набутої природи гомосексуальності.

В кожному разі, ставлення до гомосексуальності як девіації лишалося домінуючим практично до 1980-х років. Проведені у повоєнний час в США (1948-1953 рр.) соціологічні дослідження гомосексуальності засвідчили, що випадки і досвід гомостатевих стосунків поширені значно більше, ніж доти вважалося, і зафіксували стійкий відсоток (4%) гомосексуалів. Подальші розвідки сексологів, психологів, соціологів раз за разом спростовували стереотипи щодо гомосексуальності як патології та соціальної загрози: зафіксували поширеність гомо- та бісексуальності в природі й у традиційних культурах; висвітлили шкоду її суспільного таврування і механізми формування гомофобії; визначили людську сексуальність як певну стійку систему, одним із компонентів якої є сексуальна орієнтація, та виділили її типи. Важливим кроком стає виключення гомосексуальності з переліку психічних хвороб (у 1982 р. таке рішення ухвалює ВОЗ), що започаткувало процес легалізації сексуальних меншин.

За пробігли десятиліття дискримінаційні закони скасовано майже в 40 країнах світу. Натепер в Європі немає держав, що кримінально переслідують одностатеві стосунки (за винятком криміналізації гомопропаганди в РФ). Певним підсумком зміни суспільного ставлення до гомосексуалізму стало визнання Парламентською асамблеєю Ради Європи сексуальної орієнтації (гетеро-, бі- чи гомо- сексуальності) «глибинною частиною ідентичності», закріплення в її Резолюціях вимог заборони дискримінації людини за сексуальними і гендерними критеріями [Resolution 1728: 2010]. Чимало країн маніфестують не тільки припустимість, але й політичну та законодавчу підтримку ЛГБТ-спільнот

(включаючи визнання одностатевих шлюбів, яке хвилеподібно ширилося світом у 2000-2010 рр.). За даними глобального соціологічного проекту Pew Research Center, позицію «гомосексуальність мусить бути допущена суспільством» обрали від 81% до 90% західних європейців, від 71% до 80% жителів Канади, Австралії, Центральної і Південної Європи, понад 50% американців та населення більшої частини Латиноамериканських країн. Поряд із тим, альтернативне ставлення до гомосексуалізму маніфестують десятки країн (70 із 195), де по сьогодні така модель сексуальної поведінки вважається девіантною і злочинною, піддається релігійній і правовій стигмації. Найбільше несприйняття гомосексуальності виявили мусульманські країни Африки, Азії та Росія [Pew Global 2013]. Понад те, в умовах нарощення світової напруги, спротиву глобалізаційним процесам і західним цінностям, низка ісламських держав тільки посилила санкції, наклавши смертну кару за гомосексуальні дії (з 2015 р. Афганістан, Бруней, Саудівська Аравія, Іран, Мавританія, Судан, Катар, ОАЕ тощо).

Професорка соціології А. Адамчик, узагальнюючи підсумки багаторічних досліджень, висновує, що крос-національні і крос-культурні розбіжності в прийнятті/неприйнятті гомосексуальності пояснимі співвідношенням трьох факторів: рівнем розвитку і впливовістю демократичних інститутів у суспільстві, рівнем економічного розвитку країни та релігійним контекстом [Adamczyk 2017: 15-68]. Звісно, таких чинників значно більше, але системні розвідки щоразу підтверджують стійку кореляцію соціальної толерантності/гомофобії із мірою суспільного впливу релігії.

Яким же чином розмивання традиційної матриці «девіантного» у суспільній сві-

домості західного світу впливає на ставлення християнських церков до гомосексуальної поведінки?

Акцентуємо, що історично релігійне стигматування гомосексуальності в християнстві (та інших авраамічних релігіях) було значно суворішим, аніж у варіативах східних релігійних традицій. Християнська традиція засудження гомосексуальних практик накопичила значний обсяг документів і праць – від повчань «отців» Церкви до Соборних ухвал, від правил монастирського життя до інструкцій для духовних навчальних закладів, від листів і послань православних ієрархів до булл і конституцій Римських пап. І повсюдно, різними мовами, але схожими термінами, гомосексуалізм затавровано як великий гріх, протиприродний порок, диявольську пристрасть, злочин, що зневажає Бога. Однак під тиском змін у правових інститутах, суспільній моралі і громадській думці, християнське потрактування гомосексуалізму все помітніше насичується новими конотаціями, а церковна політика й пастирська практика ґрунтуються на чіткому розмежуванні понять «гомосексуалізм», «акти гомосексуалізму», «гомосексуальні нахили», «гомосексуальні наміри», «гомосексуальна спокуса» та ін.

Напевне, у найскладнішій ситуації опинилася Римо-Католицька Церква: в жодній іншій церковній інституції не явлене так гостро протиріччя між офіційним віровченням і консервативною позицією церковної ієрархії, з одного боку, і толеруванням гомосексуалізму з боку широкого мирянського загалу – з іншого (Іспанія – 88%, Канада – 80%, Італія. Аргентина – 74%, Чилі – 68%, Мексика – 61%, Бразилія – 60%, Польща – 42% [Pew Global 2013]).

Офіційна позиція РКЦ щодо стигмації одностатевих стосунків як гріха лишається принциповою. Так, нова редакція Кате-

хизму Католицької Церкви апелює до Святого Письма, «яке розглядає гомосексуальні дії як важкі спотворення», та Церковної Традиції, згідно з якою «акти гомосексуалізму» суперечать природному закону, виключають дар життя і в «жодному випадку вони не можуть бути виправдані» [Катехизм 1992: п. 2357]. Нагадано, що катехитична традиція зараховує «гріхи Содому» до категорії гріхів, «які волають до Неба про помсту» [Катехизм 1992: п. 1867]. Особам, які відкрито виявляють гомосексуальні схильності, відмовляють в освяченнях; категорично не визнає РКЦ і одностатевих шлюбів (у документах Конгрегації віровчення і пастирських посланнях йдеться про заборону узаконювати стосунки, які цілковито суперечать «Божому планові» та «гідності людини»). Поряд із тим, у новій редакції Катехизму спостерігаємо часткову імплементацію правозахисних ідей та дещо нове бачення «етики статі». У спеціальному розділі «Цнотливість і гомосексуалізм» укорінені в людях гомосексуальні нахили названі «важким випробуванням» для їх носіїв, і підкреслено, що таких людей треба сприймати з повагою, співчуттям і тактовністю, а в ставленні до них – уникати будь-яких ознак несправедливої дискримінації. Документ делікатно торкається питання щодо вродженості гомосексуалізму, констатуючи невирішеність цього питання. І далі напучує: «Ці особи покликані виконати Божу волю у своєму житті і, якщо вони є християнами, долучити до жертви на Хресті Господа ті труднощі, з якими вони можуть зустрітися з огляду на свій стан». Вказано, що через чесноти опанування над собою, підтримку, молитву і благодать таїнств «вони можуть і повинні поступово й рішуче наблизитися до християнської досконалості» [Катехизм 1992: шп. 2358-2359].

Церква провадить вчення, що спокуса як така, в т.ч. гомосексуальна, ще не є гріхом – ним стають лише відповідні вчинки і поведінка, а людина, яка зазнає такої спокуси, ще не є мужоложцем і потребує підтримки. Відтак гомосексуал, узявши на себе обітницю статевого утримання, celibату, розглядається як приклад християнських зусиль. Нова Інструкція щодо прийняття в семінарії та висвячення осіб із гомосексуальними нахилами, допускає до рукоположення тих, хто подолав гомосексуальні тенденції у поведінці щонайменше за три роки до висвячення [Instruction 2005]. Зазнав змін і Кодекс Канонічного права.

Папа Франциск публічно вживає слова «гей», «гей-лобі», «гей-культура», наполягає розрізнити й усвідомлювати відмінності між схильністю до гомосексуалізму й негативними практиками використання одностатевих стосунків заради зиску; закликає до релігійного братерства, інтегрування гомосексуалів у суспільство та протидії їх маргіналізації; зобов'язує ставитися до них «по-пастирські». «Якщо людина – гей і щиро шукає Бога, - питається Папа, - то хто я такий, щоб судити її?». Католицька Церква вустами Папи переформулює за колишнє ставлення до сексуальних меншин.

Кілька останніх десятиліть на порядку денному РКЦ стоїть вироблення офіційної концепції пастирської опіки над гомосексуалами.

Результатом зусиль Конгрегації віровчення та Єпископських Конференцій стає низка документів і послань, що повчають про залучення людей із гомосексуальною орієнтацією до церковної спільноти, застерігають від упередженого ставлення до них, зневаги, образ і нищівного гумору на їхню адресу. Дискримінація гомосексуалів розцінена як «гріх проти милосердя».

Крім того, РКЦ уже протягом кількох десятиліть активно заохочує проведення наукових досліджень гомосексуальності, найперше щодо причин такої орієнтації. У католицькій літературі домінує позиція, що гомосексуальність не є вродженою ознакою, а сформована під впливом різних соціальних і психологічних чинників. Затим Церква активно підтримує так звану «репаративну» (також відому як «конверсійну», «переорієнтуючу», «диференціюючу») терапію – комплекс методик, спрямованих на зміну гомосексуальної орієнтації на гетеросексуальну. Прикметою часу – і водночас способом втілення програм репаративної терапії – стає створення спеціальних католицьких місій і рухів, що опікуються ЛГБТ-меншинами та намагаються вказати їм шлях боротьби із «гомосексуальними спокусами» та «випробуваннями» («Courage», «Homosexuelle und Kirche», «David et Jonathan», «Coordinadora Gai-Lesbiana», «Il Guado», «La Parola», «Chiara e Francesco», «Il Gruppo», «Stichting Dignity Nederland» тощо).

Вартує згадки, що в останнє десятиліття РКЦ звертається із заявами припинити кримінальне переслідування гомосексуалів як грубе порушення прав людини (2008 р.) та закликами покласти край будь-яким формам насильства щодо них на всіх рівнях, особливо на державному (2009 р.).

Попри наявні зрушення у риторичній, канонічній праві та церковній практиці, офіційна позиція РКЦ піддається постійним критичним атакам. З одного боку, навіть ті максимально можливі для себе поступки, які Церква здійснила у ставленні до гомосексуалізму, видаються західному світському суспільству вкрай недостатніми і навіть симулятивними. Критика стосується не тільки категоричності засудження Церквою гомосексуальної поведінки, одностатевих шлюбів і гей-культури,

але й вкоріненості моделей такої поведінки у чернечі та священицькі структури, формуванні «гей-лоббі-груп» на різних рівнях ієрархії, що чинять тиск на політику Ватикану. З іншого боку, альтернативою офіційній позиції РКЦ стає міцніючий богословський рух, який отримав назву «квіртеологія» (англ. «queer-theology»), що вироблює власну версію християнської антропології, інтерпретуючи богословські проблеми з позицій захисту і визнання ЛГБТ-спільнот. Відкидаючи ортодоксальні визначення гомосексуальної поведінки як гріха, квіртеологи витлумачують гомосексуалізм як спосіб здійснення морального закону любові, обґрунтовують богоданість різнорідності людської спільноти, вимагають повноправного включення гомосексуалів у церковне життя (зауважимо, що Конгрегація віровчення доволі жорстко санкціонує теологів-прихильників такої позиції, аж до зняття з церковних посад і вилучення зі складу релігійних орденів).

Наочною альтернативою офіційним позиціям РКЦ є ліберальне ставлення до гомосексуалізму, маніфестоване низкою протестантських, харизматичних і неохристиянських спільнот. Помітна частина протестантської спільноти істотно переглянула ортодоксальні позиції аж до фактичного сприйняття наукової і ліберально-світської візії гомосексуальності. Гострі дискусії точаться, втім, навколо двох основних проблем церковно-практичного характеру: (1) чи можна допускати до пасторського служіння осіб, які відкрито маніфестують свою гомосексуальність; (2) чи може Церква благословляти одностатеві шлюби і, відповідно, чи дозволений спеціальний богослужбовий чин?

Відповіді на ці питання є доволі зручним мірилом рівня ліберальності конфесії. Найвищий з них демонструють значна частина лютеранських та реформатських церков,

членів Англіканської співдружності (щоправда, це потягло за собою кризові процеси, зокрема невдоволення значної частини пастви «надмірною» революційністю церковних очільників та загрози для екуменічних діалогів). Відкритість для вірян, що належать до ЛГБТ-спільнот, підтримка їх навернення та ліберальна позиція щодо їх прав властива також квакерським церквам, членам Всесвітнього баптистського альянсу. Повсякчас виникають дрібні об'єднання і течії, що демонструють ліберальну й відкрити позицію до ЛГБТ-меншин.

Наразі серед протестантських деномінацій однією з найліберальніших лишається Єпископальна Церква США, яка першою виявила готовність залучати гомосексуалів до єпископату (без зміни їхньої орієнтації чи обмеження сексуальної активності), ухвалила рішення про церковне благословення одностатевих шлюбів (щоправда, такі рішення церковного проводу стали причиною розколу в Церкві). І, звісно, в авангарді громадських і правозахисних рухів з питань раси, гендеру, сексуальної орієнтації, глобальних прав людини – міжнародна протестантська мережа Metropolitan Community Churches (МСС), що охоплює понад 20 країн світу.

Зовсім інакша картина у ставленні до гомосексуалізму склалася на східно-європейських теренах, ареалах домінуючого поширення православних церков. Церкви, які ще донедавна не розглядали проблему оцінки гомосексуалізму як актуальну для себе, в умовах нарощуваних інтегративних процесів із західним світом вимушені були з нею визначитися. Зручною і поширеною відповіддю стало правило, сформульоване ще Августином Гіппонським: «любити грішників, але ненавидіти гріх».

Безумовно, загальне суспільне тло в країнах Східної Європи є малосприятливим для діяльності ЛГБТ-спільнот, та й частка їх від-

носно незначна (в Україні, за різними даними, варіюється від 0,9 до 2,6% осіб). Громадська думка, суспільне середовище, правозахисні інститути не готові прийняти гомосексуалізм як вияв нормальної соціальної поведінки, відводячи для нього лише маргінальну соціальну нішу. Хоч Україна першою серед пострадянських країн декриміналізувала гомосексуалізм (1991 р.), це зовсім не означає подолання гомофобії соціуму. Досі 12% українців «рішуче згодні», а ще 8% «частково згодні» з думкою, що особи, які практикують гомостатеві зв'язки, мають нести кримінальну відповідальність [Minorities Report 2017]. Інша річ, що в українському соціумі рівень агресивної негачії гомосексуалізму помітно менший, ніж, скажімо, у Росії. Хоча, через рідкість спеціальних досліджень, скласти більш-менш об'єктивну картину непросто. Висновки експертів різняться: від апеляції до зростаючих показників толерантності молоді в питаннях сексуальної орієнтації – до альярмізму навколо розколу українського суспільства та «нової культурної війни». В кожному разі, консервативна позиція православних церков спирається на широкий суспільний консенсус і навряд чи зазнаватиме суттєвих змін найближчим часом.

Сучасне православне богослов'я ґрунтується на ортодоксальному розумінні гомосексуалізму як «гріховної ушкодженості людської природи», а гомосексуальної поведінки – як «протиприродної» розпусти, скверни, наслідку відпадання людини від Бога, що веде до внутрішнього духовного розпаду особистості, хвороби людського розуму, уже нездатного розрізняти добро і зло, моральне й аморальне. Відмінність між статями розуміється як особливий дар Творця; цінність богоствореності подружжя як священного зв'язку між чоловіком і жінкою для єднання у любові лишається непохитною. На сьогодні не існує

спільно православних нормативних документів з проблеми гомосексуалізму, за винятком кількох речень у рішеннях Всеправославного Собору. «Нові форми співжиття» розцінені як «справжня загроза для православних християн», так само і «тиск, що чиниться на Церкву з метою їх визнання»; заявлено, що Церква не визнає для своїх членів жодних форм цивільних союзів – ні гомостатевих, ані гетеростатевих, і ніяких інших форм співжиття, окрім шлюбу [Official Documents 2016].

Принципова позиція православних церков (зокрема РПЦ) далася взнаки і в розриві зносин з тими конфесіями, де офіційно дозволено благословення одностатевих союзів або ж висвячення у сан гомосексуалів. Сувороро засуджується православними богословами наукова і навчальна література, яка прагне уникнути однозначного таврування гомосексуальності як девіації, містить ідеї припустимості й нормальності різних сексуальних орієнтацій. Як наслідок, запрошені часом православно-богословські опрацювання проблеми гомосексуалізму досі відсутні, а концепція пастирської опіки та інтеграції гомосексуалів у церковну спільноту – не вироблена (принаймні, заклики ставитися з «пастирською відповідальністю» не втілені в якісь конкретні програми і методики пастирської роботи).

Ставлення до гомосексуалізму стало однією з небагатьох спільних платформ навіть для конфліктуючих церков. Принаймні в українському релігійному середовищі добрий приклад тому дає Декларація християнських Церков України «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропагування в суспільстві та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)». Декларовано, що гомосексуалізм не є ні вродженою особливістю, ні «варіантом нормальної статевої поведінки», а наслідком по-

милкового вибору і проявом глибоко вкоріненого в людині гріха; ті, хто підтримують пропагування гомосексуалізму, «не можуть вважатися християнами», а легалізація одностатевих союзів здатна призвести до суспільної катастрофи [Декларація 2010]. Утім, розрив між офіційною позицією церкви і мирянським загальом теж дається взнаки: 24% українці «рішуче погодились», ще 19% «частково погодились» із тим, що їхня релігія дозволяє їм сприймати гомосексуалів [Minorities Report 2017].

Разом з тим, політика церкви щодо гомосексуалізму в мирянському світі та церковному середовищі є різке відмінною: якщо «світський гомосексуалізм» викривається публічно і голосно, то «внутрішньо-церковний» стає предметом замовчувань і приховувань; якщо для першого вимагається суспільний осуд і криміналізація, то другий – захищений корпоративною безкарністю; якщо перший таврується як ознака апокаліпсису глобалізованого світу, то другий – церква воліє не помічати як проблему і не бажає зайвий раз обговорювати. До речі, в цьому проступає ще одна відмінність між сучасними позиціями Римо-Католицької і православних Церков: РКЦ виявила готовність хоча б до часткової прозорості життя кліру для суспільства, а після серії гучних скандалів подала приклади внутрішніх розслідувань та співпраці зі світськими органами.

В цілому, християнство, у всій сукупності своїх традиційних і модерних відгалужень, специфічно відобразило ту еволюцію у ставленні до гомосексуалізму, що відбувалася в західному світі. У підсумку утворився спектр розбіжних позицій християнських церков щодо гомосексуальності:

- категоричне й безумовне засудження гомосексуалізму як злочину і гріха – позиція, притаманна православним церквам та частині старопротестант-

ських, фундаменталістськи орієнтованих церков і кліриків (усі спроби пом'якшити таку позицію тавруються як відхід від чистоти християнської моралі та неприпустимий, ані за яких обставин, компроміс);

- віра у можливість змінити гомосексуалів – позиція значної кількості фундаменталістських, харизматичних та інших протестантських Церков, ґрунтована на розумінні гомосексуальності як хвороби, патологічного розпаду особистості, що відтак потребує і спеціальних духовних ліків;
- напучування гомосексуалів утриматися від статевих стосунків і прийняти обітницю целібату – позиція РКЦ та частини протестантських деномінацій, зокрема методистських та пресвітеріанських Церков (поряд із тим, засуджується дискримінація за сексуальною ознакою в світському суспільстві, державне насильство щодо сексуальних меншин, обстоюються принципи рівності в реалізації фундаментальних прав і свобод людини);
- часткове сприйняття гомосексуальності – остання тлумачиться як психосексуальна інвалідність, жертви якої мусять докласти усіх можливих зусиль для її здолання, але – в разі неможливості змінити орієнтацію та особистої нездатності до целібату – найменшим злом визнається побудова тривалих одностатевих моногамних відносин. Представники цієї позиції (здебільшого неопротестантські спільноти) не схвалюють церковного освячення гомосексуальних шлюбів, але вважають припустимими світські партнерські союзи;
- визнання рівності сексуальних орієнтацій (Об'єднана Церква Христа, неохристиянські спільноти, біляцерковні

асоціації і спілки та різноманітні між-конфесійні релігійні рухи – універсальні, евангелічні, холистичні тощо). Гомосексуальність сприймається як нормальна форма сексуальної орієнтації, а її моральна оцінка залежить від того, чи такі стосунки засновані на любові, чи ж на зиску або сексуальній експлуатації; обстоюється рівність прав для громадян усіх орієнтацій, у тому числі реалізації права на одностатеві шлюби;

- безумовне визнання гомосексуальності нарівні з гетеросексуальністю як Богоданого розмаїття людства – серед прихильників такої позиції МСС і Єпископальна Церква США. Гомофобія таврується як за давнини і глибокий порок суспільства, що примножує ненависть і конфлікти, призводить до дискримінації сексуальних меншин і осіб [Holben 1999].

Висновки. Християнський світ стає дедалі різноманітнішим у ставленні до гомосексуалізму, маніфестуючи увесь спектр можливих атиг'юдів – позитивних, неоднозначних, нейтральних, негативних. Якщо одні Церкви ігнорують ті виклики, що їх кинув гомосексуалізм християнській антропології, канонічному праву та церковній практиці, інші – намагаються знайти на них адекватну відповідь або, принаймні, не втратити частину пастви через демонстрацію явної нетерпимості й консервативності. Потреба доктринального обґрунтування позиції церков щодо гомосексуалізму стимулювала й теологічні розвідки, що вперше продукують вірці богословської апології одностатевих стосунків. Навіть фундаменталістськи орієнтовані церкви, зберігаючи незмінність віроповчальних основ, демонструють ліберальні зрушення вже у тому, що публічно засуджують прояви державної дискримінації та демонструють готовність обговорювати питання сексуальних орієнтацій.

Розшарування християнського середовища торкнулося і українського соціуму.

Процеси розмивання традиційної структури девіацій у глобалізованому світі, з одного боку, та процеси постсекуляризації – з іншого, породжують суперечливі наслідки для функціонування релігійних інституцій, у т.ч. подальшу диверсифікацію християнської спільноти, виникнення нових форм релігійної стигмації, утворення альтернативних релігійних громад та інституцій, орієнтованих насамперед на ЛГБТ-спільноти.

Список літератури

1. Adamczyk, A. (2017). Cross-National Public Opinion about Homosexuality: Examining Attitudes across the Globe. University of California Press.
2. Арістова, А. В. (2017: 141–170). Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси. Київ, Інтерсервіс.
3. Декларація християнських Церков України «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропагування в суспільстві та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)» (2010, 16 червня). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=684:1&catid=50:zv&Itemid=78
4. Instruction Concerning the Criteria for the Discernment of Vocations with regard to Persons with Homosexual Tendencies in view of their Admission to the Seminary and to Holy Orders (2005, November 4). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20051104_istruzione_en.html
5. Holben, L. R. (1999) What Christians Think about Homosexuality: Six Representative Viewpoints. North Richland Hills, Texas, Bibal Press.
6. Катехизм Католицької Церкви (Компендіум). (2008). Львів: Свічадо.
7. Minorities Report 2017: attitudes to sexual and gender minorities around the world. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ilga.org/downloads/ILGA_RIWI_Minorities_Report_2017_Attitudes_to_sexual_and_gender_minorities.pdf
8. Official Documents of the Holy and Great Council of the Orthodox Church (2016). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.holycouncil.org/>
9. Pew Global Attitudes Project (2013). The Global Divide on Homosexuality. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/the-global-divide-on-homosexuality/>
10. Resolution 1728 (2010). Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN>

References

1. Adamczyk, A. (2017). Cross-National Public Opinion about Homosexuality: Examining Attitudes across the Globe. University of California Press.
2. Aristova, A. V. (2017: 141–170). The Phenomena of Religious Deviation: Theoretical Essays. Kyiv, Interservice.
3. Declaration of the Christian Churches of Ukraine «On the negative attitude towards the sin of homosexuality, its propaganda in society and attempts to legalize so-called same-sex marriages (registration of same-sex partnerships)» (2010, June 16). Retrieved March 14, 2019, from IPC website: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=684
4. Instruction Concerning the Criteria for the Discernment of Vocations with regard to Persons with Homosexual Tendencies in view of their Admission to the Seminary and to Holy Orders (2005, November 4). Retrieved March 14, 2019, from Congregation for Catholic Education website: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20051104_istruzione_en.html
5. Holben, L. R. (1999) What Christians Think about Homosexuality: Six Representative Viewpoints. North Richland Hills, Texas, Bibal Press.
6. Catechism of the Catholic Church (Compendium). (2008). Lviv: Svichado.
7. Minorities Report 2017: attitudes to sexual and gender minorities around the world. Retrieved March 14, 2019, from https://ilga.org/downloads/ILGA_RIWI_Minorities_Report_2017_Attitudes_to_sexual_and_gender_minorities.pdf
8. Official Documents of the Holy and Great Council of the Orthodox Church (2016). Retrieved March 14, 2019, from Holy and Great Council website: <https://www.holycouncil.org/>
9. Pew Global Attitudes Project (2013). The Global Divide on Homosexuality. Retrieved March 10, 2018, from Pew Research Center website: <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/the-global-divide-on-homosexuality/>
10. Resolution 1728 (2010). Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity. Retrieved March 10, 2018, from Assembly COE website: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN>